

До спеціалізованої вченої ради

ДФ 26.236.028 у Інституті держави і

права ім. В. М. Корецького НАН

ВІДГУК

офіційного опонента кандидата юридичних наук, професора

Созанського Тараса Івановича

на дисертацію Кабаєва Віталія Миколайовича

на тему

«КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ЗЛОЧИНИ,

ВЧИНЕНІ СЛУЖБОВИМИ ОСОБАМИ, ЯКІ ЗАЙМАЮТЬ

ОСОБЛИВО ВІДПОВІДАЛЬНЕ СТАНОВИЩЕ»,

подану на здобуття ступеня доктора філософії

за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність обраної теми. Рецензована робота присвячена розв'язанню науково-теоретичних та прикладних аспектів кримінальної відповідальності за злочини, вчинені службовими особами, які займають особливо відповідальне становище. Службові особи, які займають особливо відповідальне становище, відповідно до нормативно закріпленого переліку посад, що вказують на таке становище, належать до найбільш впливових державних керівників, які відповідають за важливі галузі суспільного життя як на загальнодержавному, так і на місцевому рівнях. Розпорядженням Генеральної прокуратури України від 26 червня 2011 року № 85 злочини, вчинені службовими особами, уповноваженими на виконання функцій держави, або органів місцевого самоврядування, які займають відповідальне та особливо відповідальне становище, було віднесено до резонансних. З метою протидії вказаним кримінальним правопорушенням у державі має існувати належне кримінально-правове реагування як на нормативному, так і на правозастосовному рівнях. Так, у чинному Кримінальному кодексі України вчинення злочинів службовою особою, яка займає особливо відповідальне становище, названо як кваліфікуючу ознаку прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою, невиконання судового рішення. Окрім того,

кваліфікуючою ознакою складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 369 «Пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди» КК України, якщо такі дії було вчинено стосовно службової особи, яка займає особливо відповідальне становище. Вчинення кримінальних правопорушень службовою особою, яка займає особливо відповідальне становище, викликає не лише резонанс у суспільстві, а й зумовлює негативні реакції з боку міжнародної спільноти. Статистичні відомості Офісу Генерального прокурора та Державної судової адміністрації України свідчать про спорадичні випадки зареєстрованих кримінальних проваджень стосовно службових осіб, які займають особливо відповідальне становище, не кажучи вже про вирок у відповідних провадженнях. Як правило, це пов'язано з політичним та процесуальним імунітетами винуватих осіб та високим рівнем латентності злочинів, учинених ними. Спеціальний суб'єкт – службова особа, яка займає особливо відповідальне становище – відрізняється низкою особливостей, наявність яких свідчить про підвищену суспільну небезпеку кримінальних правопорушень, а тому вказана ознака передбачається законодавцем як кваліфікуюча.

Викладені у вступі та в розділах основної частини роботи положення, які стосуються постановки проблеми в цілому, окремих її аспектів, переконують у тому, що відповідні питання є теоретично і практично важливими та недостатньо розробленими в юридичній науці. Саме тому, тема рецензованої дисертації на здобуття ступеня доктора філософії у галузі права відповідає потребам сучасної юридичної науки, є актуальною, а саме дослідження є своєчасним. Актуальність теми належно обґрунтована у вступі до дисертації.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, та їх достовірність не викликає сумнівів, оскільки вони ґрунтуються на усталених у кримінально-правовій науці положеннях. Про належний рівень достовірності значною мірою свідчить великий обсяг опрацьованих здобувачем літературних джерел з різних галузей наукових знань (233 найменування), використання національного законодавства та міжнародних нормативно-правових актів, звернення до досвіду зарубіжних держав, аналіз судової практики із вказаної категорії справ.

Достовірність, повнота та об'єктивність отриманих результатів у значній мірі забезпечило використання автором комплексу загальнонаукових та спеціально-наукових методів, які забезпечили об'єктивний аналіз предмета дослідження. За основу наукового пошуку взято системно-структурний метод застосовано для визначення генези змісту поняття «службова особа, яка займає особливо відповідальне становище», у КК України 2001 року (підрозділ 1.1), виявлення системи норм, що передбачають кримінальну відповідальність за вчинення цих злочинів, а також пропозицій у теорії кримінального права щодо вдосконалення цієї системи (підрозділ 1.2). Порівняльно-правовий метод – для аналізу норм кримінального законодавства окремих зарубіжних держав, які передбачають кримінальну відповідальність за вчинення злочинів службовими особами, які наближені за своїм статусом до службових осіб, які займають особливо відповідальне становище, за КК України (підрозділ 1.3). Формально-логічний метод – для аналізу рішень судів України у кримінальних провадженнях стосовно злочинів, що є предметом дисертації, або в яких вирішуються суміжні питання, у тому числі правові позиції Верховного Суду (підрозділ 2.4). Окрім того, під час дослідження в усіх підрозділах роботи використовувався логічний метод (аналіз та синтез, індукція та дедукція), герменевтичний, за допомогою якого здійснювалося тлумачення кримінально-правових норм, пізнання спеціальних ознак службових осіб, які займають особливо відповідальне становище. Під час підготовки дисертації було використано й інші наукові методи дослідження, що дозволило комплексно розглянути проблему кримінальної відповідальності за злочини, вчинені службовими особами, які займають особливо відповідальне становище.

Заслуговує особливої відзнаки здатність автора вдало пов'язувати викладений матеріал, демонструвати послідовність та взаємопов'язаність викладеного. Запропоновані власні підходи до вирішення дискусійних питань, зокрема, щодо визначення змісту та обсягу поняття «службова особа, яка займає особливо відповідальне становище» та застосування змішаного підходу щодо визначення цього поняття, а також пропозиції обмежитись в диференціації поняттями «службова особа» та «службова особа, яка займає особливо відповідальне становище».

Таким чином, автор у своїй роботі продемонстрував високий теоретичний рівень викладу матеріалу, логіку дослідження, вміння застосовувати різноманітні методи наукового пізнання та аналізувати законодавчі акти, коректно полемізувати з іншими авторами, аргументовано відстоювати власну точку зору як щодо предмету дослідження, так і щодо фундаментальних питань кримінальної відповідальності за злочини, вчинені службовими особами, які займають особливо відповідальне становище, узагальнювати загальні науково та практично значущі висновки.

Усе це забезпечило обґрунтованість та достовірність сформульованих у дисертації наукових положень, висновків і рекомендацій.

Наукова новизна одержаних результатів. До ключових положень, що містять наукову новизну слід віднести такі:

запропоновано виокремлювати такі категорії службових осіб, які займають особливо відповідальне становище: 1) особи, які обіймають політичні посади (наприклад, Президент України, Глава Офісу Президента України та його заступники, народні депутати України); 2) особи, які обіймають спеціалізовані публічні посади (керівники центральних органів виконавчої влади зі спеціальним статусом та їх заступники); 3) особи, які обіймають публічні посади службовців судової влади та прокуратури (зокрема, судді Верховного Суду, члени Вищої Ради Правосуддя, керівник Спеціалізованої антикорупційної прокуратури та його заступники); 4) особи, які обіймають публічні посади службовців правоохоронних органів та центральних органів виконавчої влади зі спеціальним статусом (наприклад, Директора Бюро економічної безпеки України та його заступники); 5) посадові особи місцевого самоврядування, які належать до першої та другої категорії; 6) державні службовці категорії «А» (вищий корпус державної служби);

на основі аналізу кримінального законодавства окремих зарубіжних держав визначено такі основні напрямки вдосконалення підходів до диференціації кримінальної відповідальності службових осіб, які займають особливо відповідальне службове становище, за КК України: недоцільність поділу службових осіб на тих, які займають відповідальне та особливо відповідальне становище; необхідність диференціації кримінальної відповідальності з урахуванням статусу службової особи як за пасивний, так і за активний підкупи; використання у тексті статей

узагальнюючої назви – «службова особа, яка займає особливо відповідальне становище» з роз'ясненням змісту поняття в окремій структурній частині кодексу; наявність статусу службової особи, яка займає особливо відповідальне становище як в особи, яка обіймає державну посаду, так і особи, яка очолює місцеву владу;

встановлено, що службова особа, яка займає особливо відповідальне становище, як спеціальний суб'єкт кримінальних правопорушень, характеризується спеціальними ознаками двох рівнів, а саме первинними ознаками службової особи (ч. 3 ст. 18 або ч. 1 примітки ст. 364 КК України) та вторинними, що визначають її особливо відповідальний статус;

виокремлено процесуальну функцію такої обставини, як вчинення злочину службовою особою, яка займає особливо відповідальне становище, що проявляється у визначенні кола тих органів, які здійснюють досудове розслідування кримінальних правопорушень, вчинених вказаними особами (Державне бюро розслідувань, Національне антикорупційне бюро України), а також установа стосовно окремих осіб особливо порядку кримінального провадження;

удосконалено:

підходи щодо виокремлення спеціального (нормативного) та індивідуального (конкретного) правового статусу службових осіб, які займають особливо відповідальне становище. Спеціальний (нормативний) правовий статус, який у цілому властивий певній категорії службових осіб, закріплено у нормативно-правових актах, та враховується як при диференціації кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення, вчинені службовими особами, так і під час кваліфікації їх протиправної поведінки. Індивідуальний (конкретний) правовий статус підлягає встановленню під час кваліфікації вчиненого посягання службовою особою, що передбачає визначення конкретних повноважень службової особи, що передбачені як у нормативно-правових, так і локальних актах;

перелік ознак службової особи, яка займає особливо відповідальне становище, як спеціального суб'єкта злочину, а саме: 1) урахування правового статусу органу, в якому службова особа обіймає відповідну посаду, а також кола її повноважень, які поширюються на певний орган, адміністративно-територіальну одиницю чи на державу у цілому; 2) визначений порядок обрання / призначення службової особи на

посаду, передбачений Конституцією України; 3) суб'єктом призначення на посаду є Президент України, Верховна Рада України або Кабінет Міністрів України; 4) строковість перебування на цій посаді; 5) наявність публічно-правового статусу.

підхід щодо кваліфікації злочину, коли неправомірна вигода, передбачена для особи, яка займає особливо відповідальне становище, була надана посереднику, який повідомив про це орган досудового розслідування. Дії обвинуваченого у такому разі слід кваліфікувати як закінчений замах на пропозицію надати неправомірну вигоду службовій особі, яка займає особливо відповідальне становище. З огляду на взаємопов'язаність активної та пасивної форм підкупу, службова особа завжди повинна бути задіяна у процесі підкупу (зокрема, повинна сприймати пропозицію або обіцянку надати неправомірну вигоду);

набули подальшого розвитку:

підходи стосовно визначення співвідношення поняття «службова особа, яка займає особливо відповідальне становище» з такими суміжними поняттями, як «службова особа, яка займає відповідальне становище», «державний діяч», «особа, уповноважена на виконання функцій держави або місцевого самоврядування», «особа, яка обіймає посаду з підвищеним корупційним ризиком». Запропоновано здійснювати у цьому аспекті диференціацію кримінально-правової та антикорупційної термінології та вилучити з КК України поняття «особа, уповноважена на виконання функцій держави або місцевого самоврядування», «особа, яка займає відповідальне становище» та «державний діяч», а з Закону України «Про запобігання корупції» – поняття «службова особа, яка займає відповідальне становище» та «службова особа, яка займає особливо відповідальне становище»;

пропозиції стосовно запровадження не лише строкового, а й довічного позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, зокрема, за вчинення злочинів службовими особами, які займають особливо відповідальне становище, або стосовно них;

бачення того, що альтернативний умисел може стосуватися виключно усвідомлення особою настання різних за ступенем тяжкості наслідків. Констатовано, що альтернативний умисел не може мати місця у разі надання неправомірної вигоди декільком службовим особам, одна з яких займає особливо відповідальне становище.

Оцінка змісту дисертації та її оформлення. Зміст і структура дисертації відповідає меті та завданням, які сформульовані дисертантом, а також відображають її актуальність та наукову новизну. Дисертація характеризується логічним наповненням, відповідно до змісту, структура якого забезпечує комплексність та системність опрацювання проблематики кримінальної відповідальності за злочини, вчинені службовими особами, які займають особливо відповідальне становище. Структура дисертації побудована логічно, у відповідності до поставлених перед дослідженням завдань. Дисертація складається із вступу, двох розділів, які містять вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

У розділі 1 «Динамізм та система кримінально-правових норм про відповідальність за злочини, вчинені службовими особами, які займають особливо відповідальне становище» міститься 3 підрозділи.

Підрозділ 1.1 «Генезис змісту поняття «службова особа, яка займає особливо відповідальне становище» у КК України 2001 року» відзначено, що п. 1 ч. 3 примітки ст. 368 КК України, в якому передбачається перелік топ-службових осіб, які займають особливо відповідальне становище, використано такий прийом законодавчої техніки, як вичерпний перелік. Цей перелік топ-службових осіб, які займають особливо відповідальне становище, не підлягає розширеному тлумаченню. Так, наприклад, до числа таких осіб не можуть бути віднесені Голова та заступник Голови НАЗК, хоча згідно з ч. 1 ст. 4 Закону України «Про запобігання корупції» НАЗК є центральним органом виконавчої влади зі спеціальним статусом, який забезпечує формування та реалізує державну антикорупційну політику. Тобто, порівнюючи статус НАЗК зі статусом інших органів та установ, окремі посадові особи яких передбачено у п. 1 ч. 3 ст. 368 КК України, Голова НАЗК та його заступники можуть претендувати на те, щоб належати до службових осіб, які займають особливо відповідальне становище. Хоча до внесення змін у відповідний перелік наше припущення може виступати виключно науковою гіпотезою.

У підрозділі 1.2 «Система кримінальних правопорушень, що вчиняються службовими особами, які займають особливо відповідальне становище» наголошено на тому, що «система кримінально-правових норм, в яких службові особи, які займають особливо відповідальне становище, названі у диспозиціях статей Особливої

частини КК України є та залишається більш-менш визначеним. Так, якщо у початковій редакції цей Кодекс передбачав відповідну ознаку як кваліфікуючу у двох статтях, а саме про одержання хабара (ст. 368 КК України) та невиконання судового рішення (ст. 382 КК України), то згодом перелік таких кримінальних правопорушень був розширений до пропозиції та давання хабара (ст. 369 КК України), яка пізніше була викладена у новій редакції, а також до незаконного збагачення (ст. 368-2 КК України). Після визнання цієї норми неконституційною та включення у КК України нової статті, яка передбачає кримінальну відповідальність за незаконне збагачення (ст. 368-5 КК України) формулювання суб'єкта вказаного складу кримінального правопорушення змінилося зі «службової особи, яка займає особливо відповідальне становище» на «особу, уповноважену на виконання функцій держави або місцевого самоврядування».

У пункті 1.2.1 «Норми чинного КК України, які передбачають кваліфікуючу ознаку «вчинення злочину службовою особою, яка займає особливо відповідальне становище»» визначено, що диференціація кримінальної відповідальності службових осіб залежно від їх статусу, що проявляється, зокрема, у встановленні більш суворої кримінальної відповідальності за вчинення злочинів службовими особами, які займають особливо відповідальне становище, має місце у трьох випадках. У двох з них службова особа, яка займає особливо відповідальне становище, є спеціальним суб'єктом злочину (ч. 4 ст. 368 та ч. 3 ст. 382 КК України), а в одному – особою, стосовно якої вчиняється злочинне діяння (ч. 4 ст. 369 КК України). В усіх інших випадках службові особи, які займають особливо відповідальне становище, підлягають кримінальній відповідальності як службові особи (без диференціації їх відповідальності).

У пункті 1.2.2 «Система кримінальних правопорушень, що можуть бути вчинені службовими особами, які займають особливо відповідальне становище, у теорії кримінального права України» вказано, що у науковій літературі пропонується розширити перелік тих кримінальних правопорушень, в яких їх вчинення службовою особою, яка займає особливо відповідальне становище, слід визначити кваліфікуючою ознакою. Було виявлено пропозиції диференціювати кримінальну відповідальність службових осіб, які займають особливо відповідальне

становище за державну зраду, незаконне усиновлення, службову недбалість. Окрім того, науковці також пропонують критерії, які вказують на необхідність такої диференціації.

У підрозділі 1.3 «Кримінальна відповідальність за злочини, вчинені службовими особами, які займають особливо відповідальне становище, за законодавством зарубіжних країн» зазначено, що більшість зарубіжних держав, кримінальне законодавство яких було проаналізовано у цій праці, здійснюють диференціацію кримінальної відповідальності за одержання хабара / вигоди / пасивне корумпування залежно від того, чи «звичайною» службовою особою, чи службовою особою, яка займає відповідальну / особливо відповідальну посаду вчинено це кримінальне правопорушення. При цьому в окремих КК зарубіжних держав виокремлюються як окремі посади, зайняття яких обумовлює підвищену кримінальну відповідальність за одержання хабара, так і міститься узагальнююче формулювання відповідної кваліфікуючої ознаки, на кшталт КК України – «службова особа, яка займає особливо відповідальне становище».

Розділ 2 «Службова особа, яка займає особливо відповідальне становище, як спеціальний суб'єкт злочинів за кримінальним кодексом України» складається з п'ятиох підрозділів.

У підрозділі 2.1 «Службова особа, яка займає особливо відповідальне становище: кримінально-правова характеристика» зроблено висновок, що службова особа, яка займає особливо відповідальне становище, є спеціальним суб'єктом кримінальних правопорушень. Йдеться як про ті статті Особливої частини КК України, в яких передбачено, що суб'єктом відповідного правопорушення може бути службова особа (наприклад, ст. 364) або вказана ознака виокремлюється як кваліфікуюча (наприклад, ч. 2 ст. 191), так і про статті Особливої частини КК України, в яких законодавець диференціював кримінальну відповідальність службових осіб залежно від їх правового статусу, виокремивши тріаду «службова особа» - «службова особа, яка займає відповідальне становище» - «службова особа, яка займає особливо відповідальне становище» як різні за інтенсивністю впливу на суспільну небезпеку вчиненого злочину такими особами. Відтак службова особа, яка займає особливо відповідальне становище характеризується подвійними спеціальними ознаками. Так, ця особа, насамперед, повинна мати ознаки службової особи, передбачені у ч. 3 ст. 18

та у ч. 1 примітки ст. 364 КК України, а також характеризуватися ознаками, що відображають її особливий правовий¹ статус. Таким чином, службова особа, яка займає особливо відповідальне становище – це спеціальний суб'єкт кримінальних правопорушень, що характеризується спеціальними ознаками двох рівнів, а саме первинними ознаками службової особи та вторинними ознаками, що визначають її особливо відповідальний статус.

У підрозділі 2.2. «Співвідношення поняття «службова особа, яка займає особливо відповідальне становище» з іншими суміжними поняттями» визначено співвідношення поняття «службова особа, яка займає особливо відповідальне становище» з іншими суміжними поняттями. Констатовано, що поняття «службова особа, яка займає особливо відповідальне становище» та «службова особа, яка займає відповідальне становище» співвідносяться між собою за типом логічних зв'язків – відношення супідрядності, за якого обсяг супідрядних понять не збігається в жодній своїй частині. Запропоновано відмовитися у КК України від такого виду службових осіб, як службові особи, які займають відповідальне становище. Тому й службова особа, яка займає відповідальне становище у жодному разі не може визнаватися службовою особою, яка займає особливо відповідальне становище, і навпаки.

У підрозділі 2.3. «Визначення поняття «особа, яка займає особливо відповідальне становище»: перспективи вдосконалення» зазначено, що визначаючи службових осіб, які займають особливо відповідальне становище, у КК України, без казуїстичного перерахування все ж не обійтися, оскільки у визначенні цього поняття другий та третій вид службових осіб, що вноситиме елемент казуїстичності у дефініцію поняття «службові особи, які займають особливо відповідальне становище». Водночас підхід до формулювання топ-службових осіб, які займають особливо відповідальне становище слід змінити та відмовитися від казуїстичного переліку посад, які належать до категорії таких службових осіб, такий перелік неминуче зумовлює пробільність самої дефініції, оскільки не всі службові особи, які фактично займають особливо відповідальне становище, є в цьому переліку, а також наявність у цьому переліку посад тих органів, які припинили свою діяльність. Топ-службових осіб, які займають особливо відповідальне становище, у КК України слід визначати, за прикладом відповідної норми у КК Молдови, як осіб, порядок

призначення яких передбачено у Конституції України, або особи, які призначаються чи обираються на посаду Президентом України, Верховною Радою України, Кабінетом Міністрів України, а також їх заступник (заступники) та особи, які замінюють керівників.

У підрозділі 2.4. «Аналіз судової практики стосовно притягнення службових осіб, які займають особливо відповідальне становище, до кримінальної відповідальності» зауважено, що попри небагаточисельну судову практику щодо злочинів, учинених службовими особами, які займають особливо відповідальне становище або щодо них, констатуємо певні аспекти, які можна виокремити на підставі аналізу відповідних судових рішень, що підтверджують наші теоретичні напрацювання, а саме:

- під час кваліфікації таких злочинів важливо встановити як нормативний, так і індивідуальний рівні повноважень службової особи, яка займає особливо відповідальне становище;

- якщо злочин вчиняється стосовно особи, яка займає особливо відповідальне становище, слід установити, що обвинувачений усвідомлював вказану обставину;

- альтернативний умисел стосовно статусу різних службових осіб, серед яких одна – та, що займає особливо відповідальне становище, не може мати місця. Альтернативний умисел може стосуватися усвідомлення настання різних за ступенем тяжкості наслідків;

- підкуп (активний та пасивний) становлять собою двосторонню угоду між активний та пасивним корупціонером, коли у ньому задіяні власне ці дві особи. Якщо неправомірна вигода була надана посереднику, який повідомив про це орган досудового розслідування, то дії обвинуваченого слід кваліфікувати як закінчений замах на пропозицію надати неправомірну вигоду.

У підрозділі 2.5. «Кримінологічна характеристика особи злочинця – службової особи, яка займає особливо відповідальне становище» Запропоновано кримінологічну характеристику службових осіб-злочинців, які займають особливо відповідальне становище. Проаналізовано та групи ознак цих злочинців: соціально-демографічні (громадянство України; постійне проживання на території України; досягнення щонайменше 18 років; наявність вищої освіти та постійного місця роботи;

поширення антикорупційних заборон, обмежень та вимог); особистісно-рольові (високий правовий статус; виконання керівних ролей: наявність певних переваг порівняно з іншими службовими особами та окремими громадянами); морально-психологічні (притаманність таких рис, як зневага до суспільства і до державних органів, всюдозволеність, орієнтація на задоволення власних потреб тощо, професійна деформація); ознаки правової та моральної свідомості (негативне ставляться до чинного законодавства України, до власних службових обов'язків та до виконання правових приписів; спотворення моральної свідомості; наявність комплексу сваволі та ілюзій); кримінально-правові (відсутність попередньої судимості за вчинення злочину, підвищений ступінь суспільної небезпечності діяння); загальнозначущі позитивні людські якості, які сприяли зайняттю посади з особливо відповідальним становищем.

Дисертація виконана українською мовою. Стиль викладення матеріалу – науковий. Порушень академічної доброчесності опонентом не виявлено.

Дисертаційне дослідження В.М. Кабаєва містить вагомі результати, які в сукупності вирішують важливу наукову проблему кримінального права, а також забезпечують розв'язання цілого ряду практичних питань. Викладені в ньому наукові положення заповнюють низку прогалів, які існували в теорії кримінально-правової науки, є основою для подальших досліджень, вдосконалення правозастосування, юридичної освіти.

Теоретичне та практичне значення дисертаційної роботи підтверджується можливістю використання розроблених дисертантом рекомендацій, положень та пропозицій у науковій, законотворчій, науково-педагогічній діяльності та правозастосуванні.

Поряд з вищезазначеними позитивними аспектами роботи, вона містить і деякі дискусійні положення, зокрема:

1. В пункті 3 положень наукової новизни, що виносяться на захист, зазначено, що службова особа, яка займає особливо відповідальне становище, як спеціальний суб'єкт кримінальних правопорушень, характеризується спеціальними ознаками двох рівнів, а саме первинними ознаками службової особи (ч. 3 ст. 18 або ч. 1 примітки ст. 364 КК України) та вторинними, що визначають її особливо

відповідальний статус. Видається, що такий висновок не становить наукової новизни, а є логічним та загально визнаним положенням (стор. 84), Проте, автор під час публічного захисту може уточнити та обґрунтувати свою позицію.

2. Розвинута в роботі дискусія щодо законодавчого передбачення кваліфікуючої ознаки «службова особа, яка займає особливо відповідальне становище» не лише щодо злочинів у сфері службової діяльності у інших кримінально-правових нормах, зокрема, державна зрада, незаконне усиновлення не отримала належного розвитку. Відтак, хотілося б почути позицію автора щодо доцільності запровадження таких законодавчих змін не лише щодо названих складів кримінального правопорушення, а й щодо інших складів кримінальних правопорушень передбачених КК України.

3. Потребує додаткового обґрунтування положення новизни викладене пункті 8 дисертації. Зокрема, що стосується єдності термінології, про яку говорить дисертант у своїй роботі (стор. 107,122,126) і диференціації кримінально-правової, та так званої «антикорупційної» термінології. Зокрема, видається, що вживання терміну «антикорупційна» термінологія є не прийнятним. Натомість, приведення цих термінів до єдиної кримінально-правової термінології позбавить непорозумінь з обсягом та змістом термінів, а також необхідності трансформувати одні поняття в інші.

4. Загалом погоджуюсь з позицією автора щодо необхідності законодавчого врахування діяльності заступників керівників публічних службових осіб (стор.142) та враховуючи особливість призначення окремих з них на посади, важко не погодитись з доцільністю передбачити їх окремо в казуїстичному порядку визначивши в переліку службових осіб, які займають особливо відповідальне становище. Не викликає також заперечення необхідність передбачити, що у разі відсутності керівника, особа що виконує його обов'язки є «службовою особою, яка займає особливо відповідальне становище». Однак, є декілька моментів які потрібно вирішити щодо заступників керівника: по перше – це стосується лише осіб які обіймають публічні посади службовців правоохоронних органів та центральних органів виконавчої влади із спеціальним статусом чи і державних службовців категорії «А» (стор.190); по друге – особливо відповідальне становище може займати відповідно до процедури обрання лише керівник чи і заступники також; по третє – чи всі заступники відповідно до

визначених функціональних обов'язків виконують завдання яке надає їм статусу «особливо відповідального становища».

5. Проведене автором порівняльне дослідження законодавства зарубіжних держав стало підставою для внесення законодавчої пропозиції щодо заміни абз.4 ч.1 ст.55 КК України, де замість позбавлення права керувати транспортним засобом як додаткове покарання призначається на строк до десяти років пропонується позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю як додаткове покарання призначається на довічний термін за вчинення злочину службовим особам, які займають особливо відповідальне становище. по перше – не зрозуміло замість позбавлення права керувати транспортним засобом вноситься пропозиція про довічне позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю; по друге – чому з усіх варіантів законодавчого врегулювання зарубіжними державами цього питання автор вибрав досвід Республіки Казахстан, який складно назвати поширеним чи передовим. Натомість, як показує практика застосування, покарання яке є надто суворим компенсується не обов'язковістю його виконання.

Загалом висловлені критичні зауваження істотно не впливають на позитивну оцінку дисертаційного дослідження, оскільки більшість із них є дискусійними або можуть бути предметом обговорення в ході прилюдного захисту дисертації.

Повнота викладу наукових положень в опублікованих працях. Результати дослідження повною мірою відображені в наукових статтях і тезах доповідей автора на наукових і науково-практичних конференціях. Основні результати дисертації висвітлено у 10 наукових працях, із яких 4 статті – у наукових фахових виданнях України, 1 стаття – в іноземному науковому виданні, 1 розділ – у колективній монографії, а також 4 тезах доповідей на науково-практичних конференціях.

ВИСНОВОК: дисертація **Кабасва Віталія Миколайовича** на тему «Кримінальна відповідальність за злочини, вчинені службовими особами, які займають особливо відповідальне становище» є самостійною, комплексною, завершеною працею, що містить нові науково обґрунтовані результати проведених досліджень, які розв'язують конкретне наукове завдання, яке полягає у розробці науково -теоретичних засад кримінально-правового поняття відмови від виконання

правового обов'язку.

Представлена робота характеризується необхідними для такого дослідження компонентами: критичний аналіз попередніх дослідників проблеми, пов'язаної з дослідження кримінально-правового поняття відмови від виконання правового обов'язку, органічне поєднання різних методів пізнання, звернення до досягнень різних галузей права та даних суспільних наук. Дисертація містить наукові положення, висновки, які вперше пропонуються в юридичній науці, в ній сформульовано ряд важливих наукових пропозицій та рекомендацій для правозастосовної діяльності, які в сукупності вирішують важливу теоретичну та практичну проблему щодо визначення кримінально-правового поняття відмови від виконання правового обов'язку.

Дисертація відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами і доповненнями, внесеними постановою Кабінету Міністрів України від 03 квітня 2019 року № 283); Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 року № 167; вимогам до оформлення дисертацій, затверджених наказом МОН України від 12 січня 2017 року № 40. Автор дисертації Кабаєв Віталій Миколайович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент –

Перший проректор Львівського державного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, професор

27.01.2022

Т.І. Созанський